

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק תשיעי

ברכות הראיה

סוגיה יב: ברכות על תופעות טבע (4): ברכה על הים
הגדול

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה יב: ברכות על תופעות טבע (4): ברכה על הים הגדול

*

רקע

סוגייתנו עוסקת בברכה על הים הגדול, אך כיוון שבסוגיה זו מובא הדין שמברכים על הים הגדול רק אם לא ראה אותו שלושים יום, דנים הראשונים אם שיעור "שלושים יום" הוא דין בברכה על הים הגדול בלבד או דין הקיים בכל ברכות הראייה.

מקורות

- א. גמ' נט: "ר' יהודה אומר הרואה הים וכו'... עד שלשים יום"
- ב. תלמידי רבינו יונה מב: ד"ה הרואה את הים
שו"ת הרא"ש כלל ד סי' ד
- ג. רמב"ם הל' ברכות פ"י הט"ו
- ד. טור סי' רכח
- ה. שו"ע סי' רכח סע' א, ומשנה ברורה סק"ב

שו"ת הרא"ש כלל ד סי' ד

וששאלת על הים הגדול, שאומר במשנה שמברכים עליו: ברוך שעשה את הים הגדול, אם הוא ים אוקיאנוס, או אם הוא הים הגדול שלנו, שעוברים בו לארץ ישראל ולמצרים. יראה שהוא ים אוקיאנוס דוקא; אף על פי שבלשון הכתוב נקרא ים שלנו: הגדול, כי הוא גבול מערבי של ארץ ישראל, וידוע הוא שהוא ים שלנו, כי ארץ ישראל אינה יושבת על ים אוקיאנוס. מכל מקום הכא משמע שהוא ים אוקיאנוס; מדקתני רישא [ברכות נד]: על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות, אומר: ברוך שעשה מעשה בראשית. והדר תנא: ר' יהודה אומר: הרואה את הים הגדול, אומר: ברוך שעשה את הים הגדול. מדהזכיר ברישא ימים בסתם, ופירש ר' יהודה: הים הגדול, משמע דבים אוקיינוס מיירי; ולא פליג את"ק; דת"ק איירי בשאר כל הימים, דכמה ימים גדולים ישנם בעולם. ואתא ר' יהודה למימר, דים הגדול יש לו ברכה בפני עצמו; ות"ק מודה בהא; דאי ר' יהודה הוה פליג את"ק, ונאמר דת"ק כלל כל הימים וים אוקיאנוס בכלל, אם כן הוי הלכה כסתמא דרבים; ולא ראיתי בפוסקים שפסקו דאין הלכה כר' יהודה. וגם הר"ם כתב, דעל ים הגדול מברך: שעשה את הים הגדול; הלכך נראה דדוקא בים אוקיינוס מיירי.

טור סי' רכח

על ימים ונהרות, הרים וגבעות ומדברות אומר: בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית. כתב הרמב"ם ז"ל: על ים הגדול מל' יום לל' יום מברך: בא"י אמ"ה עושה הים הגדול. ואיני יודע למה פוסק כיחיד, שר' יהודה הוא שקובע לו ברכה לעצמו ורבנן פליגי עליה.

הסבר הסוגיה

רבי יהודה אומר: הרואה את הים הגדול, אומר: ברוך שעשה את הים הגדול.

[משנה נד.]

רבי יהודה סובר שהים הגדול זוכה מפאת חשיבותו לברכה ייחודית. נחלקו הראשונים מהו הים הגדול. בפשטות הכוונה לים התיכון, שנקרא "הים הגדול" בכל מקום, הרא"ש [שו"ת כלל ד סי' ד] סובר שלענין ברכה רק האוקיינוס מוגדר "הים הגדול".

הרמב"ם [פ"י הט"ו] פוסק כרבי יהודה שיש ברכה ייחודית לים הגדול, והטור [סי' רכת] תמה עליו מדוע הוא פוסק כרבי יהודה ולא כרבנן [עיי' בית יוסף (סע' א ד"ה על) המבאר את פסק הרמב"ם].

רבי יהודה אומר: הרואה את הים הגדול, אומר: ברוך שעשה את הים הגדול. בזמן שרואהו לפרקים.

לפרקים, עד כמה? אמר רמי בר חמא אמר רב יצחק: עד שלשים יום. [גמ' נט:]

הדין שמברכים ברכות הראייה רק בראייה לפרקים, מובא בגמ' בשני מקומות בלבד:
א. בראיית הים הגדול.

ב. בברכת "שהחיינו" על ראיית חבר [גמ' נה:].

נחלקו הראשונים אם דין ראייה כל שלושים יום, הוא דין ייחודי בברכות אלו בלבד או דין כללי בכל ברכות הראייה. רוב הראשונים¹ מבינים שהדין הוא דין כללי בכל ברכות הראייה. ברכות הראייה נתקנו על תופעות ייחודיות, והגדרת התופעה כתופעה ייחודית היא אי ראייתה במשך שלושים יום.

הרא"ש [סי' א] מצטט ירושלמי [ברכות פ"ט ה"ב (סד:), גרסתנו שונה מהגרסה המצוטטת ברא"ש] האומר כך בפירושו: "שמעון קמטקיא שאל את ר' חייא בר אבא: כגון אנא דסליק וחמי ירושלים כל שעה ושעה, מהו שאקרע? אמר ליה: אין אתה צריך לקרוע, וכי תעלה על דעתך שהרואה המלך בכל יום יברך?!"

מהרמב"ם משמע שהוא חולק על הבנה זו. הרמב"ם מזכיר שלוש פעמים את שיעור שלושים יום. לגבי ראיית חבר [הל' ברכות פ"י ה"ב], לגבי ראיית הרים, גבעות, ימים, מדברות ונהרות, ולגבי ראיית הים הגדול [שם הט"ו]. משמע ששיעור שלושים יום אינו דין כללי בכל ברכות הראייה, אלא דין ייחודי בברכות אלו בלבד².

נראה להסביר שהרמב"ם חולק על שאר הראשונים בהבנת שיעור "שלשים יום". לרוב הראשונים שיעור "שלושים יום" מגדיר את הראייה של האדם. חכמים תקנו שמברכים את ברכות הראייה רק על ראייה ייחודית ויוצאת דופן, רק על ראייה הגורמת לאדם להתרגשות והתפעלות, וראיות חוזרות ונשנות אינן גורמות להתרגשות והתפעלות. לדעת הרמב"ם ברכות הראייה נועדו "כדי לזכור הבורא תמיד" [פ"א ה"ד] ומברכים אותן אפילו על ראייה

¹ תוס' נד. ד"ה הרואה, רא"ש סי' א, הגה"מ הל' ברכות פ"י אות ל, טור סי' ריח ועוד.

² אין לפרש, שהרמב"ם מודה לרוב הראשונים, ששיעור שלושים יום הוא דין כללי בכל ברכות הראייה, והוא הביאו רק בהלכות שהגמ' הזכירה בהן דין זה, שהרי הרמב"ם מביא את הדין גם לגבי הרים, גבעות, ימים ומדברות, ובמקרים אלו לא הזכירה הגמ' שיעור זה.

שגרתית שאינה גורמת להתרגשות והתפעלות. שיעור "שלושים יום" מגדיר את המציאות הטבעית כתופעה שחכמים תיקנו עליה ברכה. מלך הוא תופעה מיוחדת, ולכן כל הרואה את המלך, אפילו רואה אותו בכל יום - מברך. הרים, גבעות, ימים, מדברות ונהרות, אינן תופעות כלל, שהרי כל אדם גר ליד אחת מהן, ולכן ניתן לברך ברכה זו כל שלשים יום בלבד, שרק אז הנופים הללו מוגדרים כ"תופעות" [ברכת "שהחינו" על ראיית חבר היא ברכה על התחדשות, ולכן מברכים אותה לפרקים בלבד].

בראשונים יש שיטה שלישית. לדעת אותם ראשונים, שיעור "שלושים יום" הוא דין כללי בכל ברכות הראייה, אבל יש ברכות היוצאות מכלל זה.

הראב"ד סובר שיש שלוש ברכות חריגות. ברכת "משנה הבריות" וברכת "שככה לו בעולמו" חריגות בכך שמברכים אותן בפעם הראשונה, ואין מברכים מכאן ואילך [מובא ברא"ה נח: ד"ה הרואה את הכושי, ובטור סי' רכה]. ברכת "שעשה נס" חריגה בכך, שהברכה בפעם הראשונה חובה, ומכאן ואילך רשות [מובא ברשב"א נד. ד"ה הרואה, ובטור סי' ריח]. נראה להסביר ששלוש הברכות הללו הן ברכות על תופעות רגשיות, שמחה על הצלה מצרה, כאב על פגם של חבר והתפעלות מיופי, ולדעת הראב"ד מברכים על תופעות רגשיות פעם אחת בלבד³.

הטור [סי' רכה] חולק על הראב"ד, וסובר שמברכים ברכת "שעשה נס", וברכת "משנה הבריות" כל שלשים יום, אבל גם הוא מודה, על פי הבנת הב"ח [שם ד"ה וכתב עוד (עיין לעיל עמ' 405 הע' 4)], שברכת "שככה לו בעולמו", מברך פעם אחת בלבד, אלא אם ראה נאים מהם. הסבר שיטת הטור הוא שברכת "שככה לו בעולמו" שונה מברכת "שעשה נס" ומברכת "משנה הבריות". נס ושוני הם מציאויות אובייקטיביות, ועל מציאות אובייקטיבית מברכים כל שלשים יום. יופי אינו מציאות אובייקטיבית, והוא תלוי בתחושה הסובייקטיבית. הטור סובר שעל תחושה סובייקטיבית ניתן לברך פעם אחת בלבד, כיוון שאחר כך התחושה הסובייקטיבית נחלשת. מובן שאם רואה בריה נאה ממנה, התחושה הסובייקטיבית מתחדשת, וניתן לחזור ולברך פעם נוספת⁴.

למדנו לעיל [עמ' 408] שיש יוצאים מהכלל לכיוון ההפוך, ויש מקרים שמברכים וחוזרים ומברכים תוך שלשים יום. הרי"ף [מג: מצטט ירושלמי (ה"ב סד)], שמברכים ברכת "שכחו וגבורתו מלא עולם" על כל ברק שרואים, אפילו תוך שלשים [בתנאי שהתפזרו העננים]. כפי שלמדנו דין זה אינו חורג מהעיקרון אלא רק מיישומו. הסיבה שחוזרים ומברכים היא מפני שהברכה היתה על ברק אחד, וברק אחר מחייב ברכה נוספת.

³ הסבר זה הוא בעקבות הטור [סי' רכה] המקשר בין הפסקים הללו של הראב"ד. ניתן לחלק ביניהם, שהרי על נס מותר לברך יותר מפעם אחת, וברכת "משנה הבריות" אסור לברך יותר מפעם אחת. ע"ע בדרישה סי' ריח אות א, ועיין לעיל עמ' 376.

⁴ עיין לעיל עמ' 406 הסבר שונה לשיטת הראב"ד והטור.

משמעות הסבר זה היא שברכות הראייה אינן ברכות על תופעות אלא ברכות על מקרים, וכיוון שרואה מקרים אחרים של תופעה דומה - חוזר ומברך. על פי עקרון זה, פוסק המגן אברהם [סי' רכד סק"י], שאם ראה מלך ותוך שלושים ראה מלך אחר - חוזר ומברך⁵.

סיכום

נחלקו הראשונים אם הלכה כרבי יהודה שמברכים "ברוך שעשה את הים הגדול", ומהו הים הגדול - אם הים התיכון או האוקיינוס.

שלוש שיטות בראשונים מתי מברכים ברכות הראייה:

- א. רוב הראשונים: מברכים ברכות הראייה פעם בשלושים יום.
 - ב. רמב"ם: מברכים ברכות הראייה אף אם ראה תוך שלושים יום, פרט לשלוש ברכות: ברכה על הרים, גבעות וכו', ברכה על הים הגדול וברכת "שהחינו".
 - ג. ראב"ד, טור ע"פ הבנת הב"ח: את רוב הברכות מברכים פעם בשלושים יום, ויש ברכות חריגות שמברכים אותן פעם אחת בלבד.
- יש ברכות שכולי עלמא מודים שחוזרים ומברכים אותן אפילו בתוך שלושים יום. הסיבה לכך היא שברכות אלו לא נתקנו על תופעות אלא על מקרה, וכשרואים מקרה נוסף של תופעה דומה - יש לחזור ולברך. יש לברר בכל ברכה וברכה כיצד היא נתקנה.

הלכה

השו"ע [סי' רכח סע' א] פוסק שמברכים על הים התיכון "שעשה את הים הגדול". המשנה ברורה [סק"ב] מביא שהרבה אחרונים פוסקים כרא"ש שאין מברכים על הים התיכון אלא רק על האוקיינוס.

השו"ע [סי' רכד סע' יד] פוסק, וכך מוסכם על כל הפוסקים, שאין מברכים ברכות הראייה אם חוזר ורואה תוך שלושים יום⁶.

השו"ע [סי' ריח סע' ג] פוסק כשיטת הרא"ש והטור, שחובה לברך ברכת "שעשה נס", משלושים יום לשלושים יום.

השו"ע [סי' רכה סע' ט] פוסק כשיטת הראב"ד, שמברך ברכת "משנה הבריות" בפעם הראשונה בלבד. הרמ"א חולק, ופוסק כשיטת הטור, שמברך משלושים יום לשלושים יום.

השו"ע [סי' רכה סע' י] פוסק שמברכים ברכת "שככה לו בעולמו", בפעם הראשונה בלבד, ואחר כך אינו מברך לא עליהם ולא על אחרים, אלא אם ראה נאים מהם.

⁵ ניתן להבין שיש בדין זה הבדלים בין ברכה לברכה. עיין לעיל עמ' 403 מחלוקת אחרונים לגבי ברכה על קברי ישראל, ועיין מגן אברהם סי' רכה סק"ט, אליה רבה סוף סי' רכה סק"ב, ועמודי אור סי' ד.

⁶ המשנה ברורה [סי' ריח סק"א (הובא לעיל עמ' 379)] פוסק, על פי ספקו של המגן אברהם [שם סק"ד] שמונים שלושים יום חוץ מהיום שראה בפעם הקודמת וחוץ מהיום שעומד בו עתה.